

יהושע בכרך (מוסד "עליה" — פתח תקוה) / מעשי אבות

את המאמר הזה יש לראות כסיכום למספר שיעורים אשר למדו הילדים בשבת במסגרת "פרשת השבוע" (חי-שרה ותולדות), דרך זו של לימוד נראית לי כמתאימה גם לבית-הספר, למחזור השני או השלישי, אחרי שלמדנו יפה תורה עם רש"י לפי הסדר.

בלימוד זה אני רוצה להביא את תלמידי לידי הכרה, כי את אשר למדו בתורה אשתקד וגם יפים היו הדברים בשעתם, הנה היום הם נראים באור חדש, מסביר יותר, מעניין ומוסיף. כי הלא זאת הכונה וזאת החובה בעברנו שנה שנה על התורה — להתרומם בלימודנו ולראות בה תמיד אופקים חדשים מאירים ושמחים. ומתוך הכרה זאת נביא גם את תלמידינו אתנו לאהבת תורה, אשר יראו כי יש להגות בה ולהעמיק בצפונותיה, כי גם מחר עוד לנו לחדש בה, ככל שהיא תרחיב את לבנו בלימודנו.

ומכאן גם ליראת תורה. כי נתבונן לדעת שהיכל התורה שלם הוא, כולו מוצק וזה החוקות והסיפורים כאחד. אליו יש להיכנס באימה וביראה, כדברי זה הגדול במפרשי התורה הראשונים, הרמב"ן, אשר לכאורה נראה לנו כמתהלך בוסח בגלוייה וכסתריה. ואילו בהקדמתו הוא מתנצל: "כאשר חכמתי קטנה ודעתי קצרה כנגד סתרי תורה / הצפונים בביתה הסמוגים בחדרה / — — — לכל תכלה ראית קץ רחבה מצותך מאד" (תהלים קיט, צו).

תחילת בנין השיעור הוא הנושא. ללמוד את האדם אשר דיברה בו התורה. וזאת התורה — אדם. והמטרה צריכה להיות להבין בקודש את דמותם הנכונה של האבות, לראות כל אחד בשלמותו ובגדלותו, ככל אשר הורונו מפרשי התורה הנאמנים, ואשר תמכו יסודותיהם בדברי חז"ל.

הסיפורים על מעשי האבות, שבהם האריכה התורה בפרטי חייהם, אינם סיפורים לעצמם, כי אם תורה הצריכה לימוד. "יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתם של בנים" (ב"ר ס). ועל כן יש להעמיק בכל קורותיהם של האבות, להבינם ולראותם כחותמות תוכנית לקורות עם ישראל בכל דורותיו. — "מעשי אבות סימן לבנים". וחובה היא לתורה להתבונן בהליכות חייהם, הליכות מלכות בקודש, אשר הם הורישו לנו את ברכת אמנותם באלקים חיים ומלך עולם, אלוקי אברהם ואלוקי יצחק ואלוקי יעקב.

ומה יפה שנתנה לנו התורה לראותם כבני אדם. בשיחם ובשיגם, במשאם ובמתנם, ובכשרותם עם אלוקים ועם אנשים. כשהם שמהים במתנות ה' ובהבטחות עתידים נשגבים לזרעם, וכשהם מתנסים ומתייסרים ברעב, בגודדי גולה ובצער גידול בנים. כל אלה תמונות חיים רבי תוכן, גדולה וגבורה ותמארת אדם, אשר צוינו ללמוד בהם ולהתפלל בלבבנו לאמור: מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי...

אמנם, גירסא דינקותא צררה לנו בכנסי דמיוננו הרבה מן היפה שבסיפורים הללו. אך מקוצר דעתנו נמנע מאתנו אז לראות עיקרים רבים שהם גופי תורה ומוסר. ועל כן היום בכל לימודינו בהם, ובעברנו על פרשת השבוע שנה שנה, יהיו נא בעינינו כחודשים. נחוש בהם ונשלימם ונבהיר לנו דמות דיוקנם של האבות ומהם נקח להאיר באהבה את ארחותינו.

התלמידים אף הם מחבבים את הדרך הזאת. כי עם לימוד האדם שבתורה הם נמצאים לומדים את עצמם. והם משתחמטים בצערם ובשמחתם של הגסשות הפועלות. וברגש רב ובתומתם הישרה יש אשר גם הקטנים שבהם מכוונים לדברים עמוקים ונפלאים כטעם זקני המפרשים וכדעת חז"ל. ואין לך בפיתוח השכלי והמוסרי גדול מזה. המורה אך צריך לכוונם לאמיתה של תורה, והם יעזרו עמו. להביא באותו ענין ממקום למקום, וליצור אגב לימוד דמות שלימה של אחד האבות או האמהות, וכן גם בכל הבאים בתורה אחריהם. ועוד זאת מצאתי עיקר, — לשלב מדרשי חז"ל הקרובים אל הכתובים ולראותם כמפרשים ומטעימים את הענין בקודשם. כי מי כמוהם נאמן להבין במעשי האבות ולצייר את דמותם בכל אשר השכילו הם לרשום לנו ברוח שירה וברוח באר.

וכדי להוציא מלבם של אלה הרואים את דברי חז"ל כאגדות יפות לעצמן יש עוד לכתוב באריכות איה"ש. אך בזה אוסיף עוד אופן אשר אם גם לא לפשוטו של מקרא — יש לקרוא את דברי המדרש לסני התלמידים. רבים הם המורים המתקשים ללמד ענין כמעשה יהודה ותמר. ואני ראיתי שסוב להסתייע בדברי חז"ל שנסכו מאור קודשת התורה במאמרם: „ר' שמואל ב"ר נחמן פתח כי אנכי ידעתי את המהשבת (ירמי' כט, יא) שבטים היו עוסקים במכירתו של יוסף, ויוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו, ראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה — והקב"ה היה עוסק ובורא אורו של משיח" (ב"ר סח).

שומה עלינו לחשוף ולגלות לנו ולנערינו את כל היפה והנהדר אשר הצניעה לנו התורה בין קמלי פסוקיה. אכן לא נוכל ללכת בהם לבדנו, כי דברי תורה אינם כשטח החופשי לכל הרוצה לקרוא כלבו. ועל כן נהלך בהם לאורם של חז"ל אשר גם לבם היה רחב כאולם ומאיר בזוהר ראשונים. ונתפלל להבין עמם סוד שיח אבות בקודש. „גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך“.

רבקה

בת-בתואל הארמי מפרץ ארם אחות לבן הארמי (ברא' כה, כ) להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם (רש"י).

והצדקת הזו, שהיתה יוצאה מביניהם למה היא דומה? לשובנה בין הזוחים (ב"ר סג, ד).

אנחנו הכרנו את רבקה בפרשה הקודמת כשבאנו עם אליעזר „אל באר המים לעת ערב לעת צאת השואבות“ או הופיעה רבקה „וכדה על שכמה“. אכן חרדנו לה מאוד בתפילתו של העבד. אמרנו, מי זאת תהיה המאושרה אשר תדע את הסוד ותענה לו מיד „שתה וגם גמליך אשקה“... כי תפילה היתה זאת ולא נחש. ידע אליעזר שליחותו, כי בא לקחת אשה לבן אברהם אדוניו, והוא אדוני החסד בארץ. „חסד לאברהם“. ועל כן היתה זאת הבחינה הנבונה למצוא את גומלת החסד בין אנשי הרשע. וכן גם מצאה „כששובנה בין החוחים“.

ותאמר שתה אדני. ותמהר ותרד כדה על ידה ותשקהו. ותכל להשקתו ותאמר גם לגמליך אשאב עד אם כלו לשתת. ותמהר ותער כדה אל השקתו ותריך עוד אל הבאר לשאב ותשאב לכל גמליו (כד, יח-כ). הלא הן מידותיו של אברהם, וזו הזריזות שלימד אותה לבני ביתו לקבל אורחים.

וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה (יח, ב). וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לרשי ועשי עגות. ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער וימהר לעשות אתו (יח, ו-ז).

כי החסד אשר לאברהם היה לרוץ לעשותו מתוך הגאה ושמחה של מצוה. ויותר ממה שהמקבל ביקש ויותר ממה שהוא צריך לו. כן גם עשתה רבקה — „ותרד העינה ותמלא כדה ותעל“ ואחרי כן חזרה וירדה וחזרה ועלתה הרבה פעמים לשאוב לכל הגמלים — עשרת גמליו של האיש הזר אשר ביקש לשתות. והגמלים — „אניות המדבר“ — הלא הם שותים הרבה מאוד. וכל אותו הזמן היה אליעזר עומד מן הצד וגם האנשים אשר עמו עמדו והתפלאו; לא עזרו לה לנערה הרכה הטורחת להשקות את גמליהם, כי גם זאת היתה לה לבחינה.

והאיש משתאה לה מחריש (כד, כא).

ספורנו מפרש: היה משתומם על רוב הזריזות לעשות חסד. ולא אמר לה אל תטרתי כל כך, כמו שהיה ראוי בחוק המוסר. לדעת — להכיר מתוך אופן תמידותה וזריזותה ההצלחה דרכו — אם יהיה על צד הטוב והחסד הגמור.

ואליעזר ידע יסו לבחון במידת „החסד הגמור“, כי אותה למד כל ימיו בבית אברהם אדוניו.

אותה הכחת לעבדך ליצחק וכו' (כד, יד).

רש"י: ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים וכדי להיכנס לביתו של אברהם.
ויקראו לרבקה ויאמרו אליה התלכי עם האיש הזה? ותאמר אלך
(כד, נח).

רש"י: מעצמי, ואף אם אינכם רוצים.

כך פסקה רבקה ואמרה בהחלטה. ואם כי גם לה היה זה משום נסיון קשה לעזוב את מולדתה ואת בית אמה וללכת אל ארץ אחרת, אשר לא ידעה. בכל זאת נשמעת תשובתה נחושה ושמחה. כי משוך נמשכה הנערה אל מקור רוחה הטבוע בחסד, ולא רצתה לשהות עוד ימים או עשור, ומיהרה לברוח מבית אנשי רשע אל בית החסד הגדול — הוא ביתו של אברהם העברי, ולהיות אשה לבן הנעקר. ויבאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו (כד, טז).

הפסוק הזה כולו אומר דרשני ופרשני, ויפה ראו בו חז"ל וסיפרו בהרחבה. כל הימים שהיתה שרה קיימת היה ענן קשור על פתח אהלה, וכיון שמתה פסק אותו ענן. וכיון שבאה רבקה חזר אותו ענן. כל הימים שהיתה שרה קיימת היו דלתותיה פתוחות לרוחה וכיון שמתה פסקה אותה רוחה, וכיון שבאת רבקה חזרה אותה רוחה. כל הימים שהיתה שרה קיימת היתה ברכה משולחת בעירה וכיון שמתה פסקה אותה ברכה. כיון שבאה רבקה חזרה. כל ימים שהיתה שרה קיימת היה נר דלוק מלילי שבת עד לילי שבת, כיון שמתה שרה פסק. וכיון שבאת רבקה חזר אותו הנר.

וכיון שראה יצחק שהיתה עושה כמעשי אמו; עושה חלטה בטהרה וקוצה חלטה בטהרה, — מיד "ויבאה יצחק האהלה שרה אמו" (ב"ר ס, טו).

ואונקלוס אף חילק את הפסוק וכן תרגמו:
ואעלה יצחק למשכנא וחוזה והא תקנין עובדהא כעובדי שרה אמו וכו'.
כלומר: ויבאה יצחק האהלה והנה היא שרה אמו, ולכן הזכיר האהבה, כי מפני צדקתה וכשרון מעשיה אהבה ונחם בה. (לפי הרמב"ן).
כי לא כתבה התורה אהבה כאן בכדי, אלא להודיענו כי נמצאה רבקה ראויה להיות שניה לאמהות, ולהקים את זרע אברהם כשרה הצדקת. זאת היתה האהבה וזאת הנחמה.

ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו (כה, כא).

מלמד שהיה יצחק שטוח כאן והיא שטוחה כאן ואומר: רבש"ע, כל בנים שאתה נותן לי יהיו מן הצדקת הזו (ב"ר סו, ה).
סימן קשה היה להן לאמהות להיותן מתחילתן עקרות ואחרי שהרבו תפילה נפקדו ותפילתן ודאי היתה גדולה ונאמנה כנסשן, כי הלא עיקר הכוונה היה זה

חפצן הסהור להשתלב בבנין בית המאמינים הגדול, להקים את עם אלוקי אברהם. וכנראה שהזכות הזאת אינה באה אלא ביגיעה רבה ובדביקות של תפילה ותחנון, ככל אשר התפללו האמהות וציפו לברכה שנים רבות.

ויבוא אל הגר ותהר. אמר ר' חנינא בן פזי: הקוצים הללו אינם לא מתנכשים ולא נורעים, מאליהם הם יוצאים ומתמרים ועולים. החטים הללו, כמה צער וכמה יגיע עד שלא יעלו.

ולמה נתעקרו האמהות? שהקב"ה מתאוה לתפילתן ומתאוה לשיחתן. שנאמר: "יונתי בחגוי הסלע" (שיה"ש ב, יד), למה עקרתי אתכן? בשביל "הראיני את מראיך השמיעני את קולך" (ב"ר מה, ו).

רבשע, כל בנים שאתה נותן לי יהיו מן הצדקת הזאת! כי זכר יצחק את צערה של אמו אשר הכניסה צרמה לכיתה ונולד ישמעאל. ורבקה גם היא התפללה כה לעומתו; התזכה היא להמשיך עמו את ברכת אלוקים לאברהם והבטחתו. כי ביצחק יקרא לך זרע.

ואחרי עשרים שנה של כמיהה וצפיה, כאשר נפקדה רבקה — ואת אמר אם כן למה זה אנוכי. לא קבלה על צער העיבור וכאביו, כי מה כל הכאבים לעומת הרגשת האושר הגדול אשר הגה תזכה להיות אם לזרע יצחק יחידו של אברהם אהובו של מקום? הלא לזאת התפללה כל הימים. לשם כך הלא עזבה את מולדתה ובאה להסתוסף בבית הזה. הלא כן גם בירכזה בבית אביה בשלחם אותה: "ויאמרו לה אחתנו את היי לאלפי רבבה וירש זרעך את שער שנאיר" (כד, ט).

אם כן למה זה אנוכי? — זהו הכאב של הסחך והחרדה בימי ההריון הנפלאים האלה, אשר חררה הצדקת הזאת שמא אינה ראויה. הלא גם עם כל האהבה שנתקבלה פה בבית, שמא בכל זאת לא היא אשר תלך את הבן הנבחר את "יצחק" אלא את "ישמעאל" תלך, ודינה כדון הגר. הלא גם היא פגם לה במוצאה. בת תואל הארמי — אחות לבן הארמי.

ויתרצו הבנים בקרבה ותאמר אם-כן למה זה אנכי ותלך לדרש את ה' (כה, כב).

רש"י: ע"כ המקרא הזה אומר דרשני, שסתם מהי רציצה זו וכתב אם כן למה זה אנוכי.

ורבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחו של שם ועבר היה יעקב רץ ומפרכס לצאת; עוברת על פתחי עובדי אלילים — עשו מפרכס לצאת.

מה ואמנים ויפים דברי המדרש המתארים את רבקה בהריונה זה, היא לא ידעה מנוחה בבית ובכונה היתה הולכת יום יום לבדוק את עצמה, ומשכימה לפתחו של שם ועבר ואחר כך אל פתחם של עובדי ע"ז לבחון את בר בסנה אם הוא בכחינת "יצחק" או ח"ו בכחינת "ישמעאל". וכדי להוציא את הספק המכרסם בלבה הלכה לדרוש את ה'. לא סיסרה דבר מזה ליצחק בעלה. כי זה צערה עם נטשה לבדה ומשפטה מעם האלוקים. על כן דרשה, שאלה וגם התפללה.

ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך ושני לאמים ממעיך יפרדו ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר (כה, כג).

נתבשרה רבקה ושמתה, נתבשרה וגם בכתה, כי את שניהם היא תלד גם את
הבן הצדיק וגם את הרשע. זכתה ולא זכתה.
האם נרגעה בבשורה הזאת, האם שקט רוחה? לא, כי עתה נפתחו לה שפרי
יסורים חדשים, יסורים שאין להם סוף.

עם הרגשת כל הטוב שבאמהות העתידה היא יודעת וחשה כי מחייה ומנשמת
אפה היא נותנת לשני הבנים כאחד, והם שני לאומים, שייסרוו בשנאת עולם, מלחמת
תמיד תהיה בין שניהם לדורות ולא א מ ל א מ י א מ מן.

ואת כל זה גלה לה ה' בנבואה למען תדע מה יהיה משפט הנערים. הלא היא
תצטרך לגדלם ולחנכם יחד בבית אחד, ועליה להיות צופיה הליכותיהם; להכיר בהם
בכל אשר ייפרדו; לשמור את האחד מפני השני ולשמור את ברכת אלוקי אברהם
לזרעו, לאשר ברוך יהיה. ו ר ב י ע ב ד צ ע י ר.

קל היה לה לתותנתה שרה, אשר גם היא נאלצה להאיר עיני אברהם בהלכה
זו, וציותה להפריד בין שני האחים: גרש האמה הזאת ואת־בנה כי לא יירש
בן האמה הזאת עם בני עם יצחק (כא, י).

קל היה לה לשרה להכיר את ישמעאל „המצחק“ — כי לא שלה היה, אלא
של הגר המצרית, ואילו היא רבקה מה תעשה? — הן שניהם בניה הם; שניהם
בני בטנה.

ורבקה יודעת כי לה נכון תפקיד ממושך מלא צער ויסורים והיא מקבלת
אותו בהכנעה ובסוד לבה.

ולא גלתה דבר זה ליצחק. כי למה זה תצערנו ותודיעו כי היא יולדת לו את
עשו אבי אדום. והנה הוא לה מוכרת עוון ביתה ומקומה. ומה יוכל יצחק לעשות?
התצונו לגרשו מן הבית; האם תגלה גם היא אתו כהגר בשעתה? והלא גם את יעקב
היא ילדה, ושומה עליה לגדלו ולחנכו באהבה, אשר בו ייקרא לה זרע.

קשה יהיה עליה חינוכם של התאומים האלה, אשר לא תואמו מכסן. אך רבקה
הכינה את עצמה באמונה לתפקידה זה ככל שהיה עם לבה הטוב והרחום.

והיא גם עמדה בתפקיד זה כל ימיה, ומילאה אותו בכבוד ובחן ראשונים, אשר
בהם בנתה את ביתו היפה של יצחק „עקרתא“ באמונה של אם וביסורים של אהבה.

ד

ויגדלו הנערים (כה, כז).

שאלו נא את אמהותיכם ותגדנה לכם, כמה עמל וכמה יגיעה וכמה צער הצטערו
עד שגידלו את בניהן. לילות ללא שינה עד שצמחו להם השניים, והימים כולם בסורח
ובחררה עד שלמדו ללכת וידעו לשמור על עצמם. אז נבין כמה צער ויסורי נפש היו
לה לרבקה אמנו בטפחה בחיקה את שני הבנים האלה, עד אשר הגיעה לפסוק קצר
זה: ויגדלו הנערים.

ר' לוי אמר: משל להדס ועצבונית שהיו גדלים זה ע"ג זה וכיון שהגדילו
הפריחו, זה נותן ריחו וזה חוחו. כך כל י"ג שנה שניהם הולכים לבית הספר,
לאחר י"ג שנה זה הולך לבתי מדרשות וזה הולך לבתי ע"ז (ב"ר סג, יד).

ויהאב יצחק את־עשו כִּי־צִיד בפּוֹ, וּרְבֵקָה אֵהָבַת אֶת יַעֲקֹב (כּה, כח).

וכּה, נחלקו הדעות בבית ההורים, נחלקו באהבה, וכל אחד שמר את "אהבתו" בלבו, לא גילו זאת לבנים ולא סיפרו זה לזה. וּבִיָּן נָא כִּי אֵהָבַת יַצְחָק לַעֲשׂו חֲלוּיָהּ וְקִשּׁוּרָהּ, "באהבה" שזכר לרבקה מיום כּוּאָה לַאוּהֵל שְׂרָה אִמּוֹ.

וכִּי יַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֵׁשׁ פָּגַם בַּכּוֹרֶה שֶׁל הַצְּדָקָה הוּוּ ? וְלֹא יָדַע יַצְחָק כִּי הַבּוֹכָרָה וְגַם הַבְּרֵכָה הֵן שֶׁל יַעֲקֹב ; וְלֹא מִפְּנֵי שֵׁיַעֲקֹב קָנָה הַבּוֹכָרָה בְּנוֹיָד עֲדִשִׁים (מַעֲשֵׂה נְוִיד הַעֲדִשִׁים הוּא הוֹכַחָה וְתוֹכַחָה לַעֲשׂו אֲשֶׁר כַּךְ בּוּזָה אֶת הַבּוֹכָרָה). כִּי הֲלֹא זֶה הָיָה דְבַר ה' לְרְבֵקָה בְּנִבּוּאָת הַסּוּד, "וּרְבִי יַעֲבֹד צַעִיר", וְלִיצְחָק לֹא גִלָּה ה' וְלֹא אָמַר לוֹ כִּי בִיעֲקֹב יִקְרָא לְךָ זֶרַע, כַּאֲשֶׁר הוֹדִיעַ לַאֲבֵרָהָם אֲבִיו ; וְאוּלַי הַסְתִּיר זֹאת מִמֶּנּוּ מִשּׁוּם כְּבוֹדָהּ שֶׁל רְבֵקָה ; וְאוּלַי גַּם מִשּׁוּם כַּךְ כִּהוּ עֵינָיו שֶׁל יַצְחָק לְבַל יִרְאֶה אֶת מַעֲשָׂיו הַרְעִים שֶׁל בְּנֵה הַרְשָׁע. וּרְבֵקָה אֵהָבַת אֶת יַעֲקֹב.

בַּאֲהָבָה זֹאת שָׁמְרָה לוֹ לַיעֲקֹב אֶת סוּדָה הַיֶּקֶר, וְכֵה הִיחָה חוֹפֶסֶת עֲלָיו וְחִרְדָּה לוֹ כֹּל יוֹם בַּתְּפִילַת לְבָהּ.

וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֵה לִים (כּה, כו) כְּכֹל שֶׁהִיחָה שׁוֹמֶעֶת קוֹלוֹ מוֹסֶפֶת לוֹ אֵהָבָה עַל אֵהָבָתוֹ (ב"ר סג, טו).

הַאֵהָבָה הַזֹּאת הִיא אֲשֶׁר קָבַעָה לְמִי הַבְּרֵכָה, וְזֶה טַעְמָהּ, כִּי אֲשֶׁר לַאֲהָבַת הַהוֹרִים יֵשׁ לַחֲשׁוֹב שְׁוִיתָנָה לְשֵׁנֵי הַבָּנִים ; יַצְחָק לֹא חָשַׁךְ אֶת אֵהָבָתוֹ מִיעֲקֹב שֶׁהִיא אִישׁ תָּם וַיּוֹשֵׁב בַּאֲהָלָה שֶׁל תּוֹרָה וְאִין סֶפֶק שֶׁרְבֵקָה אֵהָבָה גַּם אֶת עֲשׂו בְּנֵה הַגְּדוֹל, כִּי בְּנֵה הוּא, וּבִרְשָׁעָתוֹ הַאֲשִׁימָה אֶת עַצְמָהּ, וּרְק בְּכוֹחַ אֵהָבָתָה זֹאת הַצְּלִיחָה לַחֲפוֹת עַל מַעֲשָׂיו הַרְעִים וְלַהַסְתִּירָם מִעֵינָי יַצְחָק שְׁנַיִם רְבוּחַ.

ה

וַיְהִי כִּי זָקֵן יַצְחָק וְתַכְהִינָה עֵינָיו מִרְאֵת וַיִּקְרָא אֶת עֲשׂו בְּנֵו הַגְּדוֹל וַיֹּאמֶר אֲלָיו בְּנֵי וַיֹּאמֶר אֲלָיו הַנְּנִי וְכוּ' וּרְבֵקָה שָׁמְעַת בְּדַבַּר יַצְחָק אֶל־עֲשׂו בְּנֵו (כּה, א ; ה).

וּרְבֵקָה שׁוֹמֶעֶת, וְלֹא בַמִּקְרָה, כִּי בְּכֹל שֶׁהִיא עֲשׂו זָכַס אֶל יַצְחָק הִיחָה הִיא עוֹמֶדֶת תַּתְּהַ אֵהָל חִרְדָּה וְשׁוֹמֶעֶת.

כֹּל הַיָּמִים סָחָדָה לַאוֹתוֹ יוֹם, יָדַעָה כִּי יָכוֹל וְלֹא יָדַעָה מַה תַּעֲשֶׂה, וְהִנֵּה עָתָה מַה גְּדוֹל וְנִפְתּוּלֵי לְבָהּ וּמוֹסָרָהּ, כִּי שְׁנַיִם רְבוּת הַסְתִּירָה מֵאִשָּׁה אֶת רַעְתּוֹ שֶׁל בְּכוֹר וְהוּא אֵהָב וַיִּיחָרוּ לְבִרְכָהּ, הֲלֹא זֹאת הַבְּרֵכָה הִיא יְרוּשַׁת אֲבֵרָהָם שְׁצוּחָה לִזְרַעוֹ אַחֲרָיו, וְזֶה אָמַר לָהּ — "וּרְבִי יַעֲבֹד צַעִיר".

הַתְּגַלָּה לַיצְחָק אֶת אֲשֶׁר הַעֲלִימָה מִמֶּנּוּ כֹּל הַיָּמִים ? הֲאֵם עָתָה, כַּשֶּׁהוּא זָקֵן וְעֵינָיו כְּהוּ, תֹּאמֶר לוֹ מַה סִּיבּוֹ שֶׁל עֲשׂו בְּנֵו הַגְּדוֹל ?

לא! היא לא תוכל לעשות כזאת.

אבל הן גם חובה עליה לתקן היום את המעצת, ה' גילה לה את האמת ובוה מסר לה את החובה ואת הזכות להסב את הברכות ליעקב.
ורבקה אמרה אל-יעקב בנה לאמר וכו' (כו, ו).

היא מגלה ליעקב את סודה ומשתפת אותו בדאגתה. היא גוזרת עליו ומתחננת: ועתה בני שמע בקלי אשר אני מצוה אותך. לך-נא אל-הצאן וקח-לי משם שני גדיי עזים טובים ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב. והבאת לאביך ואכל בעבר אשר יברכך לפני מותו (כו, ח"י).

הוא חייב לשמוע בקולה כי קול ה' הסכים עמה. אכן צר לה לאם על כי כך נגזר על יעקב איש הם ויושב אוהלים ובדרך כזאת עליו להשיג את הברכות אשר לו נועדו מעיקרן. ברכת זורות היא לו ואף גם זאת סימן לדורותיו וגם בזה היא מרגישה אשמה "עלי קללתך בני".

1

ותקח רבקה את-בגדי עשו בנה הגדול החמדת אשר אתה בבית ותלבש את-יעקב בנה הקטן. ואת ערת גדיי העזים הלבשיה על-ידיו ועל חלקת צואריו (כו, טו-טז).

כשהיינו קטנים שמחנו לקרוא על כך. גם עזרנו לרבקה להלביש את יעקב את בגדי החמודות, בגדי מלכות שחמד עשו מנמרוד. בהירות ובסודי סודות שמנו עם רבקה את עורות גדיי העזים על ידיו ועל חלקת צואריו ועשינו אותו איש שעיר. וככל שגדלנו הוספנו לשאול על רבקה, כיצד הרהיבה בנפשה לעשות כן כערמה. וכיצד הסכים יעקב לרמות את אביו הזקן — שכהו פיניו. ויעקב איש תם יושב אוהלים? ועליו נאמר: "תתן אמת ליעקב"!

אבל נקרא נא בכתוב ובבין את כל האמת שבו, הנסתרת והנגלית לנו. והאמת הזאת מליאה צער ויסורים, ודמעות האם והבן מעורבות בה יחד.

הנה עומדת האם ומכינה את גדיי העזים למטעמים, ואת השקר הגדול לרמות את בעלה; ויהא הוא שקר של אמת. היא מוציאה את יעקב מאהלה של תורה, וכאילו מעמעמת את תומתו ויושרו — מלבישה את עורות גדיי העזים על ידיו ועל חלקת צואריו. מי עמד בסוד הדמעות הנאמנות האלה? מי הבין את הצער הזה?
חז"ל הרגישו בדברים שבין יעקב ובין רבקה. וכאשר סרב ולא רצה ללכת אמרה לו בכאבה: "אם כן עלי ליכנס ולומר לאביך — יעקב צדיק ועשו רשע" (ב"ר סה, יא).

ככאב לכה ובככי שלחה את יעקב המתייפת לקבל את אשר הגיע לו. וילך ויקח ויבא לאמו — אנוס וכפוף ובוכה (שם).

רק האלוקים ראה את ענייה ויברך את פעלה. כביכול אף הוא השתתף במעשיה ושלח עם יעקב ריח של גן עדן להעביר את הריח הקשה משטף העזים. גם יצחק הבין והסכים: ויגש וישק לו וירח את-ידיה בגדיו ויברכהו ויאמר

ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה' (כו, כז).

ובאותו כאב אם שמעה רבקה את צעקתו ובכיו של עשו בכואו מן השדה.
ובכיו הפעם אמת.

ויצעק צעקה גדלה ומרה עד-מאד, ויאמר לאביו ברכני גם-אני אבי (כו, לד).

ז

אך לא שלמה עוד בזה מידת יסוריה של האם. תפקידה נעשה קשה יותר.
השנאה צמחה ופשתה בתוך הבית. ויודעת רבקה כי ריב אחים זה הוא גרעינה של
שנאת הנצח בין שני הלאומים אשר ממייעיה נפרדו, ולעשו היא שנאת חרב והרג.
הלא כה היא גם כרכמו :

ועל-חרבך תחיה ואת-אחיך תעבד, והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל
צוארך (כו, מ).

ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את-יעקב אחי (כו, מא).
המשטמה עודנה כבושה בלב : עשו מסתירה לבל ירגישו ההורים. כי גדול
היה כבוד הבית מאוד, וכבוד האב ומוראו גברו על הכעס. אך לב האם ידע והרגיש
את מצפוניה בניה, ותחרד להם ברוח קדשה.

ויגד לרבקה — מי הגיד לה ? ר' חגי בש"ר יצחק : אמהות נביאות היו
ורבקה היתה מן האמהות (ב"ר סז, ט), והיא החייבת לעמוד בפרץ להשקיס
ולהרגיע. עליה לשמור על יעקב בנה הקטן, וגם את עשו היא מרחמת, עוד היא
רוצה לחפות על דברי לבו הרעים, כי מרוב כעסו דבר.

ויגד לרבקה את-דברי עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא ליעקב בנה
הקטן ותאמר אליו הגה עשו אחיך מתנחם לך להרגך. ועתה בני שמע בקלי
וקום ברחלך אל-לבן אחי חרנת. וישבת עמו ימים אחדים עד אשר-
תשוב חמת אחיך. עד-שוב אף-אחיך ממך ושכח את אשר-
עשית לו ושלחתי ולקחתיך משם (כו, מב-מז).

מה רבה האהבה הצמונה בתוך הפסוקים האלה. ומה עמוק ונאמן היה זה
צורה של האם אשר אח כל אלה הבליעה בקרבה.
למה אשכל גם-שניכם יום אחד (שם).

•

וגם היום לא סיפרה מלכה ליצחק כי על מה שוב תצעהו.
היא באה אליו בעצה ובתבונה, והיא כמדברת אל נפשה. יש לדאוג ליעקב
ולהשיאו אשה לא מבנות חת, מאלה שעשו בחר לו כי הרי יעקב ימשיך להקים את
זרע אברהם הבורך.

ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת אם לוקח יעקב אשה
מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים (כו, מו).

לא אמרה ליצחק מה לעשות, כי אם רמזה יפה והזכירה לו את אליעזר עבד אברהם אשר נשלח בשבועה פדנה ארם — כן אל-ארצי ואל-מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק (כו, ד).
ויצחק הבין לרוחה, עתה הסכים לאהבתה את יעקב, ואף כפל לו את הברכה ויחזקה.

ויקרא יצחק אל-יעקב ויברך אתו ויצוהו וכו' (כת, א) ר' אבדו אמר לפי שהברכות היו מופקפקות בידו והיכן נתאוששו בידו? כאן! (ב"ר ס"ז).

יעקב אהובה של אמא נשלח מן הבית בהיחבא, מבורת, והוא לבדו, במקלו הולך ועובר אל ארץ גלותו, אמו שלחתה ותלחהו בברכת רחמיה הרבים, אהו לא נשלחו עשרה גמלים ולפניו לא הלך העבד וכל טוב אדוניו בידו, גם את ברכתו קיבל על ידי יסורים, וביסורים ובצעד עליו ללכת ולבקש גורלו בגולה, וגורלו סימן לבניו, מכאן לקח גם להם את "ברכת הגלויות".
וכי מאחר שבירכו הקב"ה ואמו ואביו למה חזר ובירכו? אלא לפי שראה יצחק שעתידים בניו להגלות בין האומות, אמר בוא ואברכך ברכה של גלויות, (ב"ר סז).

וילך פדנה ארם אל-לבן בן-בתואל הארמי אחי-רבקה אם יעקב ועשו (כת, ה).

רש"י: אם יעקב ועשו — איני יודע מה מלמדנו, כמה טוב שהעיר לנו רש"י על כך, כי בארבעת המלים האלה נזכר כבסיכום כל חסדה וטובה שלימדתנו השניה באמהות רבקה אם יעקב ועשו.

ח

וכמו לא נזכרה עוד רבקה בתורה, כנראה גמרה תפקידיה.

ומה צר, כי גם את קוּתה העלים הכתוב, כי לא פרסמיהו, והוציא אותה מסתה בלילה, שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו" (ילקוט שמעוני קלה). ולא בא הצדיק לספור לרבקה ולבכותה — "יצחק כהו עיניו, ויעקב היה בבית לכן" (שם), אך לנו סיפרה התורה ברמו — בלחש, כלשון רז"ל: "מן הצד" — ותמת דברה מינקת רבקה

ותקבר מתחת לבית-אל תחת האלון (לה, ח).

רש"י: מה ענין דבורה בבית יעקב? אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיך משם, שלחה דבורה אצלו לפדן ארם לצאת משם ומתה בדרך, מה לבני — את מיניקתה שלחה אמא לקחתו משם, אך לא זכתה אמו לראוהו.

ר' שמואל בר נחמן אמר: עד שהוא משמר אבלה של דבורה באה לו הבשורה שמתה אמו (ב"ר פא).

על קברה של דבורה שם תחת האלון עמד יעקב אבל על אמו, ויזכור את כל עמלה ואת אשר הצטערה עליו כל ימי חייה ויבך עליה עוד.
ויקרא שמו אלון בכות (שם).